অধ্যায় ৬ ঃ দুৰখেইম ঃ আত্মহত্যা আৰু শিক্ষা

অধ্যায় গাঁথনি

৬.১ উদ্দেশ্য
৬.২ পৰিচয়
৬.৩ ইমাইল দুৰখেইম আৰু আত্মহত্যা
৬.৩.১ আত্মহত্যাৰ প্রকাৰ
৬.৪ ইমাইল দুৰখেইমৰ শিক্ষা সম্পর্কীয় মত
৬.৪.১ শিক্ষা আৰু সামাজিকীকৰণ
৬.৪.২ সামাজিক সংহতি আৰু নৈতিক শিক্ষা
৬.৪.৩ নৈতিক শিক্ষাৰ প্রশিক্ষণ স্তৰ
৬.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
৬.৬ অধিক জানিবলৈ
৬.৭ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
৬.৮ আৰ্হি প্রশ্ন

৬.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- সামাজিক শক্তিবোৰে কেনেকৈ আত্মহত্যাৰ পথ সুচল কৰে অথবা প্রতিহত কৰে সেয়া বুজি পাব
- আত্মহত্যাৰ প্রকাৰবোৰ জানিব পাৰিব
- সমাজে কেনেকৈ শিক্ষাক প্রভাৱিত কৰে বুজি পাব
- সমাজত শিক্ষাৰ কার্য্য কি সেয়া বুজি পাব
- আধুনিক সমাজত নৈতিক শিক্ষাৰ গুৰুত্ব কিমান সেয়া জানিব পাৰিব।

৬.২ পৰিচয়

ইয়াৰ আগৰ অধ্যায়টি (অধ্যায়-৫) পঢ়ি ইমাইল দুৰখেইমৰ কিছুমান লিখনীৰ বিষয়ে এক ধাৰণা গঢ়ি লৈছিল। আমি গম পালোঁ যে দুৰখেইমৰ মতে সমাজতাত্ত্বিকৰ কাম হ'ল সামাজিক সত্যতাবোৰ বুজি উঠা। দুৰখেইমে বিস্তৃত গৱেষণা আৰু অধ্যয়ন কৰা এটা সামাজিক সত্যতা হ'ল আত্মহত্যা। দুৰখেইমৰ আত্মহত্যাৰ তত্ত্বটো ১৮৯৭ চনত এখন গ্রন্থৰ আকাৰত প্রকাশিত হৈছিল।

তেওঁ শিক্ষাকো এটা সামাজিক সত্যতা বুলি গণ্য কৰিছিল। কাৰণ প্রতিটো যুগতেই সমাজ এখনে ইয়াৰ উঠি অহা প্রজন্মক কেনে শিক্ষা দিবলৈ মন কৰে তাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি

শিক্ষাৰ প্ৰকৃতি তথা প্ৰকাৰ নিৰ্দ্ধাৰণ কৰি আহিছে। এই অধ্যায়টিত আমি আত্মহত্যাক কিয় এটা সামাজিক সত্যতা বুলি ধৰা হয় আৰু আত্মহত্যাৰ প্ৰকাৰবোৰ কি কি সেয়া বহলকৈ বুজাৰ চেষ্টা কৰিম। লগতে শিক্ষা সন্দৰ্ভত দুৰখেইমৰ মত আৰু সমাজত শিক্ষাৰ কাৰ্য্য সম্পৰ্কীয় আলোচনাকো অধ্যায়টিত সামৰি লোৱা হৈছে।

৬.৩ ইমাইল দুৰখেইম আৰু আত্মহত্যা

ইমাইল দুৰখেইমে আত্মহত্যাক এটা সামাজিক সত্যতা বুলি গণ্য কৰাৰ কাৰণ হ'ল প্ৰতিখন সমাজতে আত্মহত্যাৰ সমস্যাটো আছিল অথবা আছে। দুৰখেইমে আত্মহত্যাক ব্যক্তিগত কাৰ্য্য বুলি নাভাবি সামাজিক সত্যতা বুলি কৈছিল। ইয়াৰ কৰাণ হ'ল সমাজত সদায়েই এনে কিছুমান লুপ্ত অথবা প্ৰকাশ্য সামাজিক শক্তি থাকে যিবোৰে মানুহক আত্মহত্যা কৰিবলৈ বাধ্য কৰায়। দুৰখেইমৰ মতে আত্মহত্যৰ হাৰ হ'ল এটা সত্য বিন্যাস। ই এক ঐক্যবদ্ধ আৰু সুনিৰ্দিষ্ট বিন্যাস। প্ৰত্যেকখন সমাজতে আত্মহত্যাৰ ঘটনা ঘটে। সমাজভেদে হাৰৰ তাৰতম্য ঘটিব পাৰে। আত্মহত্যা সম্পৰ্কে দুৰখেইমে আগবঢ়োৱা প্ৰধান ব্যাখ্যাবোৰ তলত উল্লেখ কৰা হ'ল—

- আত্মহত্যা এক সামাজিক সত্যতা। এটা সামাজিক সত্যতা হিচাপে আত্মহত্যাৰ আন সামাজিক সত্যতাবোৰ সৈতে সম্পৰ্ক আছে। সমাজৰ অন্য সত্যতাবোৰৰ মাজত আত্মহত্যাৰ কাৰণ অন্বেষণ কৰিব পাৰি। অন্য সামাজিক সত্যতাৰ বাবেহে আত্মহত্যাৰ সমস্যাটো বৰ্তি আছে।
- প্ৰত্যেক সমাজতে আত্মহত্যাৰ কম-বেছি পৰিমাণে এক ধ্ৰুৱক হাৰ পৰিলক্ষিত হয়। দুৰখেইমে কৈছে যে আত্মহত্যাৰ ঘটনা নথকা কোনো সমাজ নাই। বহুতো সমাজে সুদীৰ্ঘ সময়ৰ অন্তত প্ৰায় একে ধৰণৰ আত্মহত্যাৰ হাৰ প্ৰদৰ্শন কৰে। ইয়াৰ দ্বাৰা ইয়াকে সূচোৱা হয় যে আত্মহত্যাক 'সাধাৰণ' ঘটনা বুলি গণ্য কৰা অথবা ইয়াক এটা নিয়মীয়া বুলি ধৰা হ'ব পাৰে। সমাজভেদে আত্মহত্যাৰ হাৰ ভিন ভিন হয় আৰু কিছুমান নিৰ্দিষ্ট সামাজিক পৰিস্থিতিত এই হাৰৰ অবিৰতভাৱে তাৰতম্য ঘটিব পাৰে।
- আত্মহত্যাৰ হাৰ সলনি হোৱা কথাটোৱে এক পৰিৱৰ্তনশীল পৰিস্থিতিৰ ইঙ্গিত বহন কৰে। যেতিয় কোনো গোট অথবা সামগ্ৰিকভাৱে গোটেই সমাজখনতে আত্মহত্যাৰ হাৰ হঠাতে বাঢ়ি যায় তেন্তেই সমাজৰ সংহতি ভঙ্গ হোৱা অথবা সমাজ নৈতিকতাহীন হৈ পৰাৰ ইঙ্গিত দিয়ে (Anomie– সমগ্ৰ সমাজখনৰে অথবা কিছুমান উপাদানৰ ক্ষেত্ৰত সৃষ্টি হোৱা আপেক্ষিক নীতি-নিয়মহীন পৰিস্থিতি এটা)।

৬.৩.১ আত্মহত্যাৰ প্ৰকাৰ

বিভিন্ন সমাজ আৰু সংস্কৃতিৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰা ডেটাৰ আধাৰত দুৰখেইমে আত্মহত্যাক তিনিটা ভাগত ভগাইছে। ভাগকেইটা হ'ল— (ক) আত্মকেন্দ্ৰিক আত্মহত্যা (খ) পৰোপকাৰজনিত আত্মহত্যা (গ) নীতিহীন আত্মহত্যা।

- **আত্মকেন্দ্রিক আত্মহত্যা (Egoistic Suicide) ঃ** যেতিয়া এগৰাকী ব্যক্তিয়ে নিজৰ সামাজিক গোটৰ সৈতে চলিব পৰাকৈ সংহতিৰ (Integration) অভাৱত ভোগে তেতিয়াই এনেধৰণে আত্মহত্যা কৰিব পাৰে। ব্যক্তিয়ে যেতিয়া সামাজিক প্রত্যাশাবোৰক লৈ হতাশাত আক্রান্ত হয়, তেতিয়া এনে হতাশা এৰাই চলিবলৈ সামাজিক কার্য্যকলাপৰ পৰা নিজকে আঁতৰাই আনে, অন্যৰ প্রতি নির্বিকাৰ হৈ পৰে। এনে ব্যক্তিৰ মনত আত্মহত্যাৰ প্রৱণতা জাগিব পাৰে। আত্মকেন্দ্রিক আত্মহত্যাৰ কাৰণ হিচাপে সেয়েহে 'মাত্রাধিক ব্যক্তিবাদ'ক (Excessive Individualism) জগৰীয়া কৰা হয়। আধুনিক, ঔদ্যোগিক সমাজবোৰে 'মাত্রাধিক ব্যক্তিবাদ'ক উদগনি যোগায়। আত্মকেন্দ্রিক আত্মহত্যা এখন সমাজৰ সামগ্রিক অথবা সমাজৰ অন্তর্গত কোনো নির্দিষ্ট দলৰ বৈশিষ্ট্য হ'ব পাৰে। নগৰীয়া বাসিন্দা, ঔদ্যোগিক কর্মী, প্রটেষ্টাণ্টসকল অবিবাহিত পুৰুষ আদিৰ দৰে সমাজ এখনৰ অন্তর্গত কিন্তু দুর্বল সংহতিসম্পন্ন গোটবোৰৰ সদস্যই আত্মকেন্দ্রিক আত্মহত্যাৰ প্রৱণতা প্রদর্শন কৰে। আধুনিক সমাজত মানুহে যিমান পাৰে সফল হ'বলৈ অতি উদ্‌গ্রীৱ হৈ পৰিছে। কাৰণ আধুনিক সমাজত অইনতকৈ সফল ব্যক্তিক আগস্থান দিয়া হয়।যিমান পাৰে সফল হ'বলৈ চলোৱা প্রচেষ্টাৰ ফলত বহু সময়ত মানুহে সামাজিক যোগাযোগ হেৰুৱাই পেলায়। সেয়েহে হতাশাত ভোগা সময়ছোৱাত এনে মানুহে প্রয়োজনীয় আৱেগিক সমর্থন লাভ নকৰে। ফলত মানুহৰ মনত নিজৰ জীৱন শেষ কৰাৰ ইচ্ছা জাগে।

দুৰখেইমৰ মতে কিছুমান সামাজিক গোটে কম আত্মহত্যাৰ প্রৱণতা দেখুৱায়। খৃষ্টানসকলৰ দুটা প্রধান ভাগ আছে— কেথ'লিকবাদ আৰু প্রটেষ্টাণ্টবাদ। দুয়োটা ভাগেই উমৈহতীয়াকৈ বাইবেলক বিশ্বাস কৰেযদিও দুয়োটাৰেউপাসনা আৰু জীৱন-যাপনৰ মার্গ বেলেগ বেলেগ।দুৰখেইমে গৱেষণা কৰি দেখিছে যেএই গোট দুটাৰ মাজত আত্মহত্যাৰ হাৰ যথেষ্ট পৃথক। কেথ'লিকসকলৰ মাজত প্রটেষ্টাণ্টসকলতকৈ আত্মহত্যাৰ হাৰ যথেষ্ট কম। ইয়াৰ কাৰণ হ'ল, দুয়োটা ভাগেই আত্মহত্যা নিষেধ কৰিছে যদিও কেথ'লিকবাদে ইয়াৰ সদস্যসকলক সম্পূর্ণৰূপে নিজৰ বিশ্বাস আৰু জীৱন-যাপনৰ আদৰ-কায়দাৰে এক সংহত জীৱনৰ গৰাকী কৰি তুলিছে। প্রটেষ্টাণ্টবাদে মুক্ত অনুসন্ধানৰ স্পৃহাক উদগনি যোগায়, অধিক ব্যক্তিগত স্থান ব্যৱধানৰ পোষকতা কৰে, মানুহক পৰস্পৰৰ সৈতে বান্ধি ৰাখিব পৰা উমৈহতীয়া বিশ্বাস আৰু ধর্মীয় অনুশীলনৰ সংখ্যা কম। আনহাতে, কেথ'লিকবাদে বিশ্বাসক লৈ কোনো প্রশ্ন কৰাৰ অনুমতি নিদিয়ে আৰু সকলো কেথ'লিকে মানি চলিবলগীয়া বহুতো পৰম্পৰা আৰু অনুশীলন আছে।এই পৰম্পৰা আৰু অনুশীলনবোৰে ব্যক্তিৰ আচৰণত এক ধৰণৰ নিয়মীয়া অভ্যাস গঢ়ি তোলে। এনে উমৈহতীয়া অভ্যাসে মানুহৰ মাজত সংহতি স্থাপন কৰে।দুৰখেইমে আঙুলিয়াই দেখুৱাইছিল যে আত্মহত্যা ৰোধ কৰাত পৰিয়ালে এটা গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন কৰে। বিবাহিত ব্যক্তি এজনতকৈ

অবিবাহিত ব্যক্তি এজনে আত্মহত্যা কৰাৰ সম্ভাৱনা অধিক। আন অর্থত, এটা ঘনিষ্ঠ সম্পর্কৰ ডোলেৰে বান্ধ খাই থকা পৰিয়ালৰ সদস্যৰ দায়িত্ববোধে তেওঁৰ আত্মহত্যা কৰাৰ সম্ভাৱনীয়তা বহুখিনি হ্রাস কৰে। কাৰণ, এনে পৰিয়ালৰ সদস্যই কেৱল নিজৰ বাবে অনবৰতে চিন্তা কৰি নাথাকি অইনৰ কথাও ভাবে। সামাজিক সংহতিৰ পৰিমাণ য'ত কম, তেনে স্থানত সৃষ্টি হ'ব পৰা নিঃসঙ্গতাবোধে ব্যক্তিক আত্মহত্যা কৰিবলৈ বাধ্য কৰাব পাৰে। এই জনপ্রিয় বিশ্বাস মতে ৰাজনৈতিক উত্থান-পতনৰ সময়ত আত্মহত্যাৰ সংখ্যা বাঢ়ি যায়। কিন্তু ইয়াৰ বিপৰীতে সমাজত সৃষ্টি হোৱা এনে সঙ্কটৰ সময়ত একপ্রকাৰৰ সমূহীয়া আৱেগৰহে জোৰাৰ উঠে আৰু মানুহবোৰ পৰস্পৰৰ অধিক ঘনিষ্ঠ হয়। এই কার্য্যৰ ফলত এটা শক্তিশালী সংহতিপূর্ণ শক্তিৰ উত্থান ঘটে আৰু ই আত্মহত্যাৰ সঙ্কট হ্রাস কৰে। দুৰখেইমে অধ্যয়নৰ দ্বাৰা ইয়াকো কৈছে যে দুখীয়াসকলতকৈ ধনীসকলৰ মাজত আত্মহত্যাৰ হাৰ অধিক। কাৰণ, ধনী লোকসকলৰ মাজত সংহতিৰ পৰিমাণ কম আৰু তেওঁলোকৰ ব্যক্তিগত পছন্দৰ এক বিস্তৃত পৰিসৰ আছে। দুখীয়া লোকৰ স্বতনন্ত্রতা দৰিদ্রতাই নিয়ন্ত্রণ কৰে। এই কথাটোৱে দুখীয়াসকলক অধিক সামাজিকভৱে সংহত কৰি তোলে।

- **পৰোপকাৰজনিত আত্মহত্যা (Altruistic Suicide) ঃ** কোনো এক দলত ব্যক্তিৰ মাত্রাধিক সংহতি স্থাপন হ'লে এনে আত্মহত্যা দেখা পোৱা যায়। তেতিয়াই কোনো ব্যক্তিয়ে পৰোপকাৰজনিত আত্মহত্যা কৰে যেতিয়া কোনো সমাজত ব্যক্তিগৰাকীৰ জীৱন সমাজৰ সম্পত্তিত পৰিণত হয়। কোনো এখন সমাজে অথবা এটা গোটত সম্পূর্ণৰূপে সংহত হৈ পৰা ব্যক্তিয়ে গোটৰ সমূহীয়া লাভালাভৰ বাবে আত্মহত্যা কৰাটো নিজৰ কর্তব্য বুলি ভাবি লয়। পৰোপকাৰজনিত আত্মহত্যাৰ দুটামান উদাহৰণ হ'ল— স্বামীৰ মৃত্যুৰ পাচত একেখন চিতাতে জীৱন্তে জ্বলি যোৱা পত্নী (সতী প্রথা বুলি জনাজাত), মুখিয়ালৰ মৃত্যুৰ পাচত অনুগামী আৰু চাকৰ-নাকৰে কৰা আত্মহত্যা (জাপানী ভাষাত হাৰাকিৰি), বৌদ্ধ ধর্মাৱলম্বী ভিক্ষুৰ আত্মজাহ, সামৰিক বাহিনীৰ আত্মঘাতী স্কোৱাডে কৰিবলগীয়া হোৱা আত্মহত্যা, সন্ত্রাসবাদী সংগঠনৰ 'মানৱ বোমা' হিচাপে নিজৰ বিস্ফোৰণ ঘটোৱা সদস্য ইত্যাদি।

দুৰখেইমে সামৰিক বাহিনীৰ লোকে কৰা আত্মহত্যাৰ সৈতে জড়িত জনপ্রিয় বিশ্বাস এটা নাকচ কৰিছে। বিশ্বাসটোৰ মতে সামাজিক জীৱনৰ কঠোৰ পৰিশ্রম, অতি শৃঙ্খলাৱদ্ধ জীৱন-যাপন পদ্ধতি আৰু স্বাধীনতাৰ অভাৱতে সামৰিক বাহিনীৰ সদস্যই আত্মহত্যা কৰে। সেৱাকাল যিমানেই দীঘলীয়া হয় সিমানেই সামৰিক বাহিনীৰ সদস্যসকল বেৰেক জীৱনত অভ্যস্ত হৈ পৰিব আৰু সামৰিক বাহিনীৰ প্রতি তেওঁলোকৰ দায়ৱদ্ধতা বাঢ়িব বুলি ভবা হয়। কিন্তু একে সময়তে তেওঁলোকৰ আত্মহত্যাৰ প্রৱণতাও বৃদ্ধি পায়। অথচ, জোৱানৰ তুলনাত সামৰিক বিষয়াসকলৰ জীৱন যথেষ্ট সহজ। একেদৰে স্বামী অথবা স্ত্রীৰ মৃত্যুৰ পাছত সৃষ্টি হোৱা ঘৰুৱা অনীতিৰ লগতো জীৱনৰ সমতা নাইকিয়া কৰা বিপর্য্যয়টোহে জড়িত।

পৰোপকাৰজনিত আত্মহত্যাক তিনিটা ভাগত ভগাব পাৰি— (i) অৱশ্যকৰণীয় পৰোপকাৰজনিত আত্মহত্যা, (ii) বিকল্প পৰোপকাৰজনিত আত্মহত্যা আৰু (iii) চৰম পৰোপকাৰজনিত আত্ম হত্যা। ওপৰত উল্লেখ কৰা আত্মহত্যাৰ প্রকাৰবোৰ সম্পর্কে ইমাইল দুৰখেইমে দিয়া মৌলিক সংজ্ঞাকেইটা এনেধৰণৰ—

i) **অৱশ্যকৰণীয় পৰোপকাৰজনিত আত্মহত্যা (Obligatory Altruisitic Suicide)** ঃ যেতিয়া মানুহ এজনে আত্মহত্যা কৰে তেতিয়া তেওঁ আত্মহত্যা কৰাটো তেওঁৰ অধিকাৰ বুলি নাভাবে। তেওঁ ইয়াক কর্তব্য বুলি গণ্য কৰে। যদি তেওঁ এই অৱশ্য কৰণীয়টো কৰাত অসফল হয় তেন্তে তেওঁ অসন্মানৰ পাত্র হ'ব আৰু সাধাৰণতে ধর্মীয় দিশেৰে শাস্তি লাভ কৰিব বুলি ভাবে।

ii) **বিকল্প পৰোপকাৰজনিত আত্মহত্যা (Optional Altruistic Suicide)** ঃ এজন ব্যক্তিয়ে কাৰো পৰা চৰম হেচা নোপোৱাকৈয়ে আত্মহত্যা কৰিব পাৰে। কিন্তু এনে আত্মহত্যাৰ প্রকৃতি অৱশ্য কৰণীয় আত্মহত্যাৰ দৰে একে। এনেদৰে আত্মহত্যা কৰা ব্যক্তিক ৰাজহুৱা অভিমতৰ আনুষ্ঠানিক প্রয়োজনীয়তা নাথাকে যদিও এনে অভিমত নিশ্চিতভাৱে তেওঁলোকৰ অনুকূলে যায়। যিহেতু এই ক্ষেত্রত জীৱন সাৱটি ধৰি নথকাটোক এক গুণ বুলি ধৰা হয়, সেয়েহে সমাজত উচ্চ আসনত প্রতিস্থিত লোকেও পৰিস্থিতিৰ অতি ক্ষুদ্র প্রৰোচনাতে অথবা প্রশংসাযোগ্য হৈ ৰোৱাৰ মিছা আশাত জীৱন ত্যাগ কৰিব পাৰে।

iii) **চৰম পৰোপকাৰজনিত আত্মহত্যা (Acute Altruistic Suicide)** ঃ এনে আত্মহত্যা সেইবোৰ বিশেষ পৰিস্থিতিত ঘটে যেতিয়া কোনো ব্যক্তিয়ে কেৱল বলিদানৰ পৰা লাভ কৰিব পৰা আনন্দৰ কথা ভাৰিয়েই মৃত্যুক সাৱটি লয়।

➢ **নীতিহীন আত্মহত্যা (Anomic Suicide)** ঃসামাজিক নীতি-নিয়মহীন পৰিস্থিতিৰ উদ্ভৱ হোৱা বাবে কৰা আত্মহত্যাকে নীতিহীন আত্মহত্যা বোলে।নীতিহীন আত্মহত্যা আধুনিক আর্থ-সামাজিক ব্যৱস্থাৰ এক বিশেষত্বত পৰিণত হৈছে। সমাজত দেখা বিত্তীয় সঙ্কটৰ সময়ত অথবা সমাজত হঠাৎ হোৱা সংৰচনাত্মক পৰিৱর্তনৰ সময়ত এনে আত্মহত্যাৰ কথা শুনিবলৈ পোৱা যায়। এনে সঙ্কটবোৰ দৰিদ্রতাৰ পৰা উদ্ভৱ নহয়। সমাজৰ হঠাৎ ৰূপান্তৰ অথবা হঠাৎ উন্নতি ঘটিলে এনে সঙ্কটে দেখা দিব পাৰে। মানুহে তৎক্ষণাত এনে পৰিৱর্তনৰ সৈতে খাপ খাব নোৱাৰে। যেনে— ধৰা হ'ল এগৰাকী ব্যক্তি বিলাসী জীৱনত অভ্যস্ত। তেওঁ আগতকৈ অধিক বিলাসিতা বিচাৰে। কিন্তু হঠাতে সমাজলৈ এক পৰিৱর্তন আহিল। এই পৰিবর্তন ক্রিয়াশীল হৈ থকা সময়ছোৱাত ব্যক্তিগৰাকীয়ে পূর্বৰ জীৱনশৈলী বর্তাই ৰাখিব নোৱাৰিলে হতাশাত ভুগিব পাৰে।

স্বাভাৱিক সময়ত সমাজৰ নৈতিক শক্তিবোৰে ব্যক্তিৰ অসীম ইচ্ছাবোৰক নিয়ন্ত্রণ কৰে। কিন্তু সঙ্কটৰ সময়ত কোনো এখন সমাজৰ নিয়ন্ত্রণকাৰী ব্যৱস্থাবোৰ ভঙ্গ হৈ

যায়। সেয়েহে দুৰখেইমে তেওঁৰ অধ্যয়নকালত এই কথা গম পাইছিল যে দুখীয়া লোকতকৈ ধনীসকলৰ মাজত আত্মহত্যাৰ হাৰ বেছি। কাৰণ দুখীয়াসকলে নিজৰ ইচ্ছাক ন্যূন্যতম মৌলিক প্রয়োজনীয়তাবোৰৰ ভিতৰত সামৰি থ'ব পাৰে। দুৰখেইমৰ মতে আধুনিক সমাজত নীতিহীন আত্মহত্যাৰ মাত্রা বৃদ্ধি পোৱাৰ কাৰণ হ'ল "অর্থনৈতিক উন্নতিয়ে বিশেষকৈ ঔদ্যোগিক সম্পর্কবোৰক সকলো ধৰণৰ নীতি-নিয়মৰ পৰা মুক্ত কৰিছে।" নীতি-নিয়মৰ অনুপস্থিতিত মানুহৰ আৱেগৰ তীব্রতা আৰু প্রত্যাশা দিনক দিনে বাঢ়িব লাগিছে। তেওঁ ইয়াকো আঙুলিয়াই দেখুৱাইছিল যে ব্যক্তিৰ মনত বৃদ্ধি পোৱা প্রত্যাশাৰ ফলত অনুভূতিও প্রৱলতৰ হৈ উঠিছে আৰু ইয়াৰ পৰিণতিতে স্বৈচ্ছিক মৃত্যুৰ হাৰ বাঢ়িছে। নৈতিক শক্তিয়ে ব্যক্তিৰ অসীম ইচ্ছাক নিয়ন্ত্রণ কৰিব পাৰে। কিন্তু নিয়ন্ত্রণ ব্যৱস্থা অথবা নীতি-নিয়ম অচল হৈ পৰাৰ সময়ত ব্যক্তিয়ে এনেদৰে স্বৈচ্ছিক মৃত্যুক আঁকোৱালি লয়।

- **দুর্ঘটনাজনিত আত্মহত্যা (Fatalistic Suicide) ঃ** ওপৰত উল্লেখ কৰা ভাগ তিনিটাৰ লগতে দুৰখেইমে আলোচনা কৰা আত্মহত্যাৰ চতুর্থ ভাগটো হ'ল দুর্ঘটনাজনিত আত্মহত্যা। পৰহিতৈষী আত্মহত্যা হ'ল আত্মকেন্দ্রিক আত্মহত্যাৰ সম্পূর্ণ বিপৰীত। দুৰখেইমে দুর্ঘটনাজনিত আত্মহত্যাৰ বিষয়ে অতি চমুকৈ আলোচনা কৰিছে। দুর্ঘটনাজনিত আত্মহত্যা হ'ল সমাজে মানুহৰ ওপৰত জাপি দিয়া মাত্রাধিক সামাজিক নীতি-নিয়মৰ পৰিণতি। আধুনিক সমাজত কম বয়সীয়া দম্পতী, সন্তানহীন দম্পতী আদিৰ মাজত এনে দুর্ঘটনাজনিত আত্মহত্যাৰ পৰিমাণ অধিক। অত্যধিক নীতি-নিয়মে হতাশাৰ সৃষ্টি কৰে আৰু মানুহে আত্মহত্যাৰপথ বাছি লয়।

আত্মহত্যাক এটা সামাজিক সত্যতা হিচাপে উপস্থাপন কৰাই আছিল দুৰখেইমৰ উদ্দেশ্য। সামাজিক পৰিস্থিতিৰ সৈতে আত্মহত্যাৰ সম্পর্ক দেখুৱাই তেওঁ প্রতিপন্ন কৰিব বিচাৰিছিল যে আত্মহত্যা এটা সামাজিক সত্যাতা। তেওঁৰ আত্মহত্যাৰ শ্রেণী বিভাজনেও এই কথাটোকে ব্যাখ্যা কৰে। দুৰখেইমে ব্যাখ্যা কৰি দেখুৱাইছিল যে মাত্রাধিক অথবা যৎসামান্য সামাজিক সংহতিয়ে কোনো এটা সামাজিক গোটৰ মাজত আত্মহত্যাৰ মাত্রা বৃদ্ধি কৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ আত্মহত্যাৰ প্রধান প্রকাৰ তিনিটা কি কি?

.....

.....

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ খালী ঠাই পূৰণ কৰক—

ক) ..... বাবে নীতিহীন আত্মহত্যা ঘটিব পাৰে।

খ) জাপানী হাৰাকিৰি হ'ল ..... আত্মহত্যাৰ এটা উদাহৰণ।

গ) .....সকলৰ মাজত কেথ'লিকসকলতকৈ আত্মহত্যাৰ পৰিমাণ অধিক।

৬.৪ ইমাইল দুৰখেইমৰ শিক্ষা সম্পৰ্কীয় মত

সমাজতত্ত্বৰ এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ শাখা হ'ল 'শিক্ষাৰ সমাজতত্ত্ব' (Sociology of Education)। শিক্ষাৰ সমাজতত্ত্ব শাখাটোৰ অন্তৰ্গত বিভিন্ন বিষয় শিক্ষা সম্পৰ্কীয় দুখেইমিয়ান মননৰ দ্বাৰা প্রভাৱিত। সেয়েহে শিক্ষা সম্পৰ্কে দুৰখেইমৰ কিছুমান ৰচনা অধ্যয়ন কৰাটো অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ। শৈক্ষিক তত্ত্ব আৰু ব্যৱহাৰিক অনুশীলনৰ ক্ষেত্রখনলৈ দুৰখেইমে গুৰুত্বপূৰ্ণ অৱদান আগবঢ়াইছে। তেওঁ শিক্ষক প্রশিক্ষণ কার্য্যসূচীবোৰৰ বিস্তৃত সংযোগৰ ওপৰত জোৰ দিছিল। দুৰখেইমৰ শিক্ষা সম্পৰ্কীয় আকলনৰ (Understanding) আধাৰ হ'ল সমাজ আৰু সামাজিক সত্যতা সম্পৰ্কে থকা তেওঁৰ মৌলিক উপলব্ধি। তেওঁ এখন সমাজৰ বিশ্বাস আৰু নীতি-নিয়মৰ সমূহীয়া উৎস আৰু প্রকৃতি আছে বুলি জোৰ দি কৈছিল। তেওঁ যুক্তি দর্শাইছিল যে শিক্ষাৰ জৰিয়তে যুৱ প্রজন্ম এটাক সমূহীয়া বিশ্বাস আৰু অনুশীলন সম্পৰ্কে সামাজিকীকৰণ কৰা হয়। শিক্ষা সম্পৰ্কে থকা দুৰখেইমৰ দৃষ্টিভঙ্গী তলত উল্লেখ কৰা হ'ল।

শিক্ষাৰ সংজ্ঞা ঃ ইমাইল দুৰখেইমৰ মতে, "শিক্ষা হ'ল এতিয়াও সামাজিক জীৱনৰ বাবে সাজু হৈ নুঠাসকলৰ ওপৰত পুৰণি প্রজন্মই অনুশীলন কৰা ক্রিয়া। ইয়াৰ উদ্দেশ্য হ'ল শিশু এটিৰ মনত সামাজিকভাৱে তেওঁৰ সমাজখনে বিচৰা আৰু তেওঁৰ বাবে বিশেষভাৱে দৈৰ নির্দ্ধাৰিত ক্ষেত্রখনে বিচৰা শাৰীৰিক, বৌদ্ধিক আৰু নৈতিক দশাবোৰ জাগৃত কৰি তোলা।"

৬.৪.১ শিক্ষা আৰু সামাজিকীকৰণ

প্রত্যেক সমাজে একোটা আনুষ্ঠানিক অথবা অনানুষ্ঠানিক শিক্ষা পদ্ধতিৰ অস্তিত্ব সদায় থাকে। শিক্ষা পদ্ধতিয়ে এক স্পষ্ট ৰূপ ধাৰণ কৰাৰ বেছিদিন হোৱা নাই। দুৰখেইমৰ মতে শিক্ষা পদ্ধতিৰ কাম হ'ল ব্যক্তিয়ে যিখন সমাজত জন্ম লাভ কৰে সেইখন সমাজৰ প্রয়োজনীয়তা অনুসৰি ব্যক্তিৰ ৰূপান্তৰ ঘটোৱা। প্রত্যেক সমাজৰে নিজা নিজা সংস্কৃতি, বিশ্বাস, অনুশীলন আছে। এই অনুশীলনবোৰে প্রতিখন সমাজকে এক ভিন্ন পৰিচয় প্রদান কৰে। সমাজৰ এই অনুশীলনবোৰেই সমাজ এখনৰ অস্তিত্ব সময়ত বর্তি থাকিবনে নাই সেয়া নিশ্চিত কৰে। এটা শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ প্রধান কাম হ'ল কোনো এখন নির্দিষ্ট সমাজৰ নির্দিষ্ট সংস্কৃতি, অনুশীলন আৰু বিশ্বাসৰ সৈতে নতুন প্রজন্মৰ সামাজিকীকৰণ ঘটোৱা। এখন সমাজত প্রচলিত শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ পাঠ্যক্রম সমাজখনৰ প্রকাৰ অনুযায়ী নির্দ্ধাৰিত হয়।

ব্যক্তি প্রাপ্তবয়স্ক হোৱাৰ লগে লগে সমাজখন সুচাৰুৰূপে পৰিচালিত কৰাত তেওঁ এক বিশেষ ভূমিকা ল'ব বুলি আশা কৰা হয়। এখন সমাজক খেতিয়ক, শিক্ষক, গৃহ নির্মাণকাৰী, অভিযন্তা, চিকিৎসক আদি বিভিন্ন বৃত্তিজীৱী লোকৰ দৰকাৰ হয়। সমাজত প্রচলিত শিক্ষাব্যৱস্থাটো (ব্যক্তি অন্তর্নিহিত বৈশিষ্ট্যৰ আধাৰত) বিভিন্ন কামৰ বাবে উপযুক্ত লোক গঢ়ি তুলিব/বাছনি কৰিব বুলি ভবা হয়। শিক্ষা ব্যৱস্থাটোৱে মানুহক উপযুক্ত প্রশিক্ষণেৰে প্রশিক্ষিত কৰি তুলিব বুলি আশা কৰা হয়, যাতে পৰৱর্তী সময়ত প্রতিজন ব্যক্তিয়ে সমাজৰ কল্যাণলৈ অৱদান আগবঢ়াব পাৰে।

দুৰখেইমৰ মতে শিক্ষা হ'ল এটা সামাজিক সত্যতা। কাৰণ প্রাৰম্ভিক অৱস্থাত ব্যক্তিয়ে শিক্ষাক নিয়ন্ত্রণ কৰিব নোৱাৰে। অর্থাৎ, শিশু এটি শ্রেণীহীন (Class Less) হৈ ওপজে। কিন্তু পাছত শিশুটিৰ পৰিয়ালৰপটভূমিয়ে ই কেনেধৰণৰ শিক্ষা লাভ কৰিব সেয়া নির্দ্ধাৰণ কৰে। আকৌ, সমাজ এখন উদাৰ অথবা ৰক্ষণশীল প্রকৃতিৰ হ'ব পাৰে। সমাজৰ প্রকৃতিয়ে সমাজখনত কেনে ধৰণৰ শিক্ষা প্রচলিত হ'ব সেয়া নির্দ্ধাৰণ কৰে। তেনে শিক্ষা লাভ কৰি শিশু এটি উদাৰ অথবা ৰক্ষণশীল মনোভাৱেৰে ডাঙৰ-দীঘল হ'ব। সেয়েহে কোৱা হয় যে সমাজে নিজ ইচ্ছা অনুসৰি ইয়াৰ সদস্যসকলক গঢ় দি লয়।

অৱশ্যে শ্রমৰ শ্রেণীবিভাজন আৰু বিশেষ কর্মবুৎপত্তি আহৰণৰ প্রয়োজনীয়তা থকা জটিল সমাজবোৰত শিক্ষাই ব্যক্তিক নিজৰ চিন্তাশক্তিৰ বিকাশ ঘটোৱাৰ প্রশিক্ষণ দিয়ে। এই ব্যক্তিগত চিন্তাবোৰে সমাজৰ কল্যাণত অৰিহণা যোগাব লাগে।

৬.৪.২ সামাজিক সংহতি আৰু নৈতিক শিক্ষা

ইমাইল দুৰখেইমৰ শিক্ষাৰ ধাৰণাটোৰ নৈতিকতাৰ ধাৰণাৰ সৈতে ঘনিষ্ঠ সম্পর্ক আছে। নৈতিকতা মানে হ'ল ভাল অথবা বেয়াৰ ধাৰণা। এগৰাকী সুনাগৰিক নৈতিকতাৰ দিশেৰে সুস্থ হ'ব বুলি ধৰা হয়। তেওঁ সমাজত নিজৰ ভূমিকা উপযুক্তভাৱে পালন কৰিব, অন্যক সহায় কৰিব আৰু সমাজৰ কল্যাণলৈ অৰিহণা আগবঢ়াব বুলি ভবা হয়। অৱশ্যে ব্যক্তিৰ এনে গুণবোৰ জন্মৰ পৰাই নাথাকে। ব্যক্তিয়ে ডাঙৰ হৈ অহাৰ লগে লগে এই গুণবোৰ আয়ত্ত কৰিব গৈ থাকে। সবাতোকৈ গুৰুত্বপূর্ণ কথাটো হ'ল সমাজৰ নৈতিকতা মানি চলিব পৰাকৈ ব্যক্তিৰ সামাজিকীকৰণ ঘটে।

দুৰখেইমৰ মতে নৈতিকতাৰ দুটা দিশ আছে। এটা হ'ল শৃঙ্খলাৱদ্ধতা (Regularity) আৰু আনটো হ'ল নৈতিক কর্তৃত্ব (Moral Authority)। নৈতিক কর্তৃত্ব আৰু শৃঙ্খলাৱদ্ধতাক দিয়া অগ্রাধিকাৰ আকৌ অনুশাসনৰ ধাৰণাটোৰ (Idea of Discipline) সৈতে জড়িত। এটা কর্তৃত্বই অনুশাসন প্রয়োগ কৰিব লাগে আৰু অনুশাসনে ব্যক্তিৰ আচাৰ-আচৰণ শৃঙ্খলাৱদ্ধ কৰে। নিয়মীয়াকৈ কৰি থকা কামবোৰ এসময়ত আমাৰ অভ্যাসত পৰিণত হয়। সমাজভেদে আচাৰ-আচৰণৰ শৃঙ্খলাৱদ্ধতা বর্তাই ৰখাৰ বাবে প্রয়োগ কৰা কর্তৃত্বৰ বিন্যাস ভিন্ ভিন্ হ'ব পাৰে। প্রাচীন সমাজত কোনেও প্রশ্ন উত্থাপন

কৰিব নোৱাৰা দিশ এটা আছিল ধর্ম। ধর্মই যি বিচাৰে বুলি কোৱা হৈছিল সেয়া মানুহে প্রশ্ন নকৰাকৈ মানি লৈছিল। ফলত সমাজত আচৰণৰ শৃঙ্খলাৱদ্ধতা বর্তি আছিল আৰু আইন-শৃঙ্খলা অটুট আছিল।কিন্তু লাহে লাহে মানুহে ধর্মৰ কর্তৃত্বক প্রশ্ন কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। আৰু এসময়ত ধর্মৰ নাম দিয়া আদেশ মানি আচৰণ কৰিবলৈ মানুহে অস্বীকাৰ কৰিলে। দুৰখেইমৰ মতে এনেবোৰ পৰিস্থিতিত সমাজত আইন-শৃঙ্খলা বর্তাই ৰখাত শিক্ষাই এক গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন কৰিব পাৰে। যিহেতু আধুনিক সমাজবোৰ প্রাচীন সমাজতকৈ যথেষ্ট পৃথক, সেয়েহে শিক্ষাই নিজৰ অস্তিত্ব বর্তাই ৰাখিবলৈ আধুনিক সমাজৰ প্রয়োজনীয়তা বুজি এই সমাজৰ নাগৰিকৰ বাবে উপযুক্ত আচাৰ-আচৰণ কেনে হ'ব সেয়া নিশ্চিত কৰিব পাৰিব লাগে।

যিহেতু সমাজে আমালৈ নৈতিক সমর্থন আগবঢ়ায়, সেয়েহে সমাজত শৃঙ্খলা বর্তাই ৰখাটো ব্যক্তি হিচাপে আমাৰ এক 'নৈতিক' দায়িত্ব। আমি আগতেই আলোচনা কৰিছো যে 'নৈতিকতা কি' আৰু মানুহৰ 'নৈতিক দায়িত্ব' কি সেয়া সমাজে সংজ্ঞাৱদ্ধ কৰে। যেনে-প্রাচীন সমাজবোৰৰ প্রকৃতি অধিক ধার্মিক আছিল। তেনে সমাজত নৈতিক দায়িত্ব বুলিলে ধর্মীয় ৰীতি-নীতি সম্পূর্ণ সঠিকভাৱে মানি চলা আৰু প্রয়োজন হ'লে সমাজৰ স্বার্থত 'স্ব' বলিদান আগবঢ়োৱাকে বুজোৱা হৈছিল। সেয়েহে তেনে সমাজত নৈতিকতাৰ ধাৰণাটো পৰিত্রতাৰ (Sacredness) ধাৰণাৰ সৈতে যুক্ত হৈ আছিল। 'পৰিত্র' সম্পর্কীয় সামূহিক বিশ্বাসবোৰে সমাজখনক এই কথা হৃদয়ঙ্গম কৰোৱাব খোজা হৈছিল যে সামাজিক সংহতি অটুট ৰাখিবলৈ এনে ধর্মীয় অনুশীলনবোৰ কৰাটোৱেই হ'ল তেওঁলোকৰ নৈতিক দায়িত্ব।

কিন্তু লাহে লাহে বিজ্ঞান আৰু প্রযুক্তিৰ উন্নতি হ'ল। মানুহে বিভিন্ন ধর্মীয় অনুশীলনক প্রশ্ন কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। নৈতিকতা বিজ্ঞান আৰু যুক্তিযুক্ততাৰ সৈতে লগ লাগীল। ভাল আৰু বেয়াক কোনো নির্দিষ্ট কার্য্যৰ আঁৰৰ বৈজ্ঞানিক যুক্তিৰ আধাৰত সংজ্ঞাৱদ্ধ কৰা হ'ল। ইয়াৰ উপৰি আজি আমি এখন জটিল সমাজত বাস কৰো।একেখন সমাজতে বিভিন্ন ধর্মীয় গোটৰ মানুহে বাস কৰে। সেয়েহে সমাজত শান্তি-শৃঙ্খলা বর্তাই ৰাখিবলৈ প্রতিগৰাকী ব্যক্তিয়ে নিজৰ কৰণীয়বোৰ যুক্তিসঙ্গতভাৱে কৰা দৰকাৰ। সেয়েহে দুৰখেইমে কৈছিল যে আধুনিক যুগত শিক্ষা ব্যৱস্থাক ধর্মনিৰপেক্ষ কৰি তোলা উচিত। বর্তমানৰ শিক্ষার্থীক দিয়া ধাৰণা, আৱেগ অথবা অনুশীলনবোৰ কেৱল যুক্তিৰে চালি-জাৰি চাব পৰা হ'ব লাগে। আধুনিক ভাৰত প্রাচীন ভাৰততকৈ বহু পৃথক। আজিকালি বিশেষকৈ নগৰ-চহৰত বিভিন্ন সংস্কৃতি, জাতি আৰু ধর্মৰ লোকে একেলগে বাস কৰে (অতীতত বিভিন্ন শ্রেণীৰ লোকে একেলগে বাস কৰিছিল যদিও জাতিভেদ প্রথাৰ দৰে কুপ্রথাই সমাজৰ সম্পূর্ণ সংহতিত বাধা-নিষেধ আৰোপ কৰিছিল)। সেয়েহে বর্তমানৰ শিক্ষার্থীক বৈচিত্র্যতাক সন্মান কৰিবলৈ আৰু অইনৰ সাংস্কৃতিক ৰীতি-নীতিৰ প্রতি অধিক সহিষ্ণুতা প্রদর্শন কৰিবলৈ শিকোৱা হয়। এনে শিকণৰ আঁৰৰ কাৰণটো হ'ল— আমি

পৰস্পৰক সন্মান কৰিব জানিলেহে ঐক্যৱদ্ধ হৈ ৰ'ব পাৰিব আৰু এটা ঐক্যৱদ্ধ জাতি হিচাপেহে আমি উন্নতি কৰিব পাৰিম।

৬.৪.৩ নৈতিক শিক্ষাৰ প্রশিক্ষণ স্তৰ

কেঁচুৱা এটিয়ে সমাজ সম্পর্কে কোনো কথা গম নোপোৱাকৈয়ে এখন নির্দিষ্ট সমাজত জন্ম লয়। জন্মগ্রহণ কৰা সমাজখনৰ সৈতে শিশুটিক খাপ খুৱাই ল'বলৈ সমাজখনক ইয়াৰ জীৱনৰ অবিচ্ছেদ্য অংশত পৰিণত কৰাই লোৱাটো জৰুৰী। প্রতিখন সমাজৰে কিছুমান জটিল আৱেগ, ভুল-শুদ্ধৰ ধাৰণা বুজাৰ নিজস্ব পন্থা আছে। সেয়েহে সমাজে প্রচলিত শিক্ষা ব্যৱস্থাই ল'ৰা-ছোৱালীৰ মনত এই কথাবোৰ প্রোথিত কৰিব বুলি ভাৱে যাতে সিহঁতে প্রথম অৱস্থাত নিজৰ সামাজিক পৰিৱেশত খাপ খাই আৰু পৰৱর্তী সময়ত সমাজত নিজৰ প্রাপ্তবয়স্ক ভূমিকাবোৰ কুশলতাৰে পালন কৰিব পাৰে। এই প্রশিক্ষণ এবাৰতে দিব পৰা নাযায়। শৈক্ষিক প্রতিষ্ঠানবোৰৰ ঘটোৱা নৈতিকতাৰ সামাজিকীকৰণ প্রক্রিয়াটো লাহে লাহে বিভিন্ন স্তৰৰ মাজেদি পাৰ হয়।

দুৰখেইমৰ মতে শৈশৱ কালৰ পৰাই নৈতিক শিক্ষা প্রদানৰ ব্যৱস্থা কৰা উচিত। তেওঁ শৈশৱ কালক দুটা ভাগত ভাগ কৰিছিল। শৈশৱ কালৰ প্রথম ভাগত শিশুক নৈতিক শিক্ষা দিয়াৰ দায়িত্ব পৰিয়ালবোৰৰ। শিশু এটিয়ে যেতিয়া আনুষ্ঠানিক শিক্ষাগ্রহণৰ বাবে পোনপ্রথমবাৰৰ বাবে বিদ্যালয়ত নামভর্তি কৰে তেতিয়াৰ পৰাই দ্বিতীয় ভাগৰ নৈতিক শিক্ষা লাভ কৰে। শিশু বিদ্যালয়লৈ অহাৰ লগে লগে এখন বহল পৃথিৱীৰ সংস্পর্শলৈ আহে। ঘৰত শিশু এটি সদায় সকলোৰে মনোযোগৰ কেন্দ্রবিন্দু হয়। কিন্তু স্কুলত সিহঁতক লাহে লাহে অন্যৰ সৈতে খাপ খাই চলিবলৈ শিকোৱা হয়। দুৰখেইমে আঙুলিয়াই দেখুৱাইছিল যে শিশুৰ মনত সমূহীয়া বিশ্বাসবোৰক যথাযোগ্য সন্মান প্রদর্শন কৰিব পৰা বোধ জগাই তোলাৰ কামটো ৰাজহুৱা বিদ্যালয়বোৰে কৰা উচিত। শিশু এটিৰ ব্যক্তিত্ব জাতীয় চৰিত্র অনুসৰি গঢ় লোৱা উচিত। এই লক্ষ্যত উপনীত হ'বলৈ শিক্ষা ব্যৱস্থাই শিশুক দোদুল্যমান মানসিক স্থিতিৰ সলনি ফলপ্রসূভাৱে প্রজ্ঞাৰে উদ্ভাসিত মন একোটাৰ গৰাকী কৰি তুলিব লাগিব। এইটো এটা জটিল কাম। কাৰণ শিশুৰ মন বৈচিত্র্যময় আৰু ই প্রতি মুহূর্ততে সলনি হৈ থাকে।

শিক্ষাই সাধাৰণভাৱে আৰু নৈতিক শিক্ষাই বিশেষভাৱে শিশুৰ মনত দায়িত্ববোধ আৰু নীতি-নিয়মৰ প্রতি সন্মানবোধ জগাই তুলিব লাগে। এখন বিদ্যালয়ত থকা নীতি-নিয়মৰ সমগ্র ব্যৱস্থাটোৱে কালক্রমত শিশুক দায়িত্ববোধ সম্পন্ন কৰি তোলাৰ কামটো সমাধা কৰিব লাগে। বিদ্যালয়ত শিশুৱে মানি চলিবলগীয়া দুটামান নীতি-নিয়ম হ'ল— নিয়মানুৱর্তিতা মানি চলা, শ্রেণীকার্য্য আৰু গৃহকার্য্য নিযমীয়াকৈ কৰা, পৰিপাটিকৈ কাপোৰ পিন্ধা, অন্যক সহায়-সহযোগ কৰা ইত্যাদি। সবাতোকৈ গুৰুত্বপূর্ণ কথাটো হ'ল বিদ্যালয়ৰ শিক্ষাই ল'ৰা-ছোৱালীক জটিল যেন লগা কর্তব্যবোৰ কৰিবলৈও বাধ্য কৰি তোলে।

ছাত্র-ছাত্রীৰ বাবে থকা সকলোবোৰ বাধ্যবাধকতাই হ'ল বিদ্যালয়ত সিহঁতে অনুশীলন কৰা শৃঙ্খলাৱদ্ধতাৰ এক অংশ। এই বাধ্যবাধকতাবোৰৰ প্রতি আনুগত্য সিহঁতৰ কর্তৃত্বৰ প্রতি থকা সন্মানৰ পৰা ওপজে। ইয়াৰ অর্থ হ'ল, ল'ৰা-ছোৱালীৰ ওপৰত অন্ধভাৱে নীতি-নিয়ম জাঁপি দিয়াতকৈ সিহঁতক সেই নীতি-নিয়ম পালন কৰাৰ আঁৰত থকা যুক্তি বুজাত সহায় কৰিব লাগে। তেতিয়াহে সিহঁতে নীতি-নিয়মবোৰৰ গুৰুত্ব ভালদৰে বুজি পাব আৰু ইয়াক জীৱনৰ অংশ হিচাপে গ্রহণ কৰিব। শিশু এটিক সময়মতে গৃহকার্য্য কৰি ননাৰ বাবে কঠোৰ শাস্তি বিহাতকৈ কর্তৃপক্ষই (শিক্ষক) প্রথমে গৃহকার্য্য কৰি ননাৰ কাৰণ সোধা উচিত আৰু সময়মতে গৃহকার্য্য কৰাটো কিয় জৰুৰী সেই কথা বুজাই দিয়া উচিত। এগৰাকী ভাল শিক্ষকৰ ই বৈশিষ্ট্য। শিক্ষকে ছাত্র-ছাত্রীক নীতি-নিয়মবোৰৰ কথা কেনেদৰে বুজায়, ছাত্র-ছাত্রীৰ আগত কেনে আচৰণ প্রদর্শন কৰে আৰু তেওঁলোকৰ হাতত থকা কর্তৃত্ব কেনেদৰেপ্রয়োগ কৰে তাৰ ওপৰত বহুতো কথা নির্ভৰশীল।বিদ্যালয়ৰ নীতি-নিয়মবোৰে শিশুক ভৱিষ্যতে একোগৰাকী দায়িত্বশীল সু-নাগৰিক হোৱাত সহায় কৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৩ ঃ খালী ঠাই পূৰণ কৰক—

ক) শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ কাম হ'ল যুৱ প্রজন্মৰ..... ঘটোৱা।

খ) নৈতিক শিক্ষা .....ত আৰম্ভ হোৱা উচিত।

গ) বিদ্যালয়ত পালন কৰা নীতি-নিয়মবোৰে শিশুৰ মনত ..... আৰু নীতি-নিয়মৰ প্রতি সন্মানবোধৰ বিকাশ ঘটায়।

৬.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- শিক্ষা হ'ল এক সামাজিক সত্যতা। কাৰণ, ই ব্যক্তিৰ বাবে এক বাহ্যিক উপাদান।
- এখন সমাজে ইয়াৰ উঠি অহা প্রজন্মক কি শিকাব খোজে সেয়া আগতেই ঠিক কৰি থোৱা হয়।
- প্রত্যেক সমাজৰে নিজস্ব সংস্কৃতি, বিশ্বাস আৰু অনুশীলন থাকে। এই অনুশীলনবোৰে সমাজবোৰক পৰস্পৰৰ পৰা পৃথক কৰে।
- শিক্ষাব্যৱস্থাৰ কাম হ'ল কোনো এখন নির্দিষ্ট সমাজৰ সংস্কৃতি, অনুশীলন আৰু বিশ্বাস অনুসৰি যুৱ প্রজন্মক গঢ় দিয়া।
- শিক্ষাব্যৱস্থাই ব্যক্তিক বিভিন্ন কার্য্য সম্পন্ন কৰিব পৰা দক্ষতাৰ আধাৰত বাছনি কৰি উলিয়ায় আৰু সেইমতে উপযুক্তভাৱে প্রশিক্ষিত কৰি তোলে।

- শিক্ষাব্যৱস্থাই ব্যক্তিক মৌলিক চিন্তা বিকশাই তোলাৰো প্ৰশিক্ষণ দিয়ে। ফলত ব্যক্তিয়ে সমাজখন সুচাৰুৰূপে চলাই নিয়াত নিজস্ব অৱদান আগবঢ়াব পৰা হয়।
- নৈতিকতা হ'ল ভাল অথবা বেয়া ধাৰণা কৰিব পৰা সামৰ্থ্য।
- প্ৰত্যেক সমাজৰে 'ভুল' আৰু শুদ্ধ' সম্পৰ্কে নিজ নিজ সংজ্ঞা আছে।
- সমাজে আমালৈ নৈতিক সমৰ্থন আগবঢ়ায়। সেয়েহে আমাৰো সমাজৰ প্ৰতি একধৰণৰ নৈতিক দায়িত্ব থাকে।
- নৈতিকতাৰ দুটা দিশ আছে— নৈতিক কৰ্তৃত্ব আৰু শৃঙ্খলাৱদ্ধতাৰ অগ্ৰাধিকাৰ।
- প্ৰাচীন কালত ধৰ্মৰ পৱিত্ৰ কৰ্তৃত্বক সকলোৱে মানি চলিছিল। ধৰ্মৰ কৰ্তৃত্বই ব্যক্তিৰ আচাৰ-আচৰণৰ সংজ্ঞা দাঙি ধৰিছিল।
- ধৰ্মই আচাৰ-আচৰণলৈ অনা শৃঙ্খলাৱদ্ধতাৰ বাবে সমাজখনো সুশৃঙ্খলভাৱে চলিছিল।
- ধৰ্মৰ গুৰুত্ব হ্ৰাস পোৱাৰ পাচত নৱউত্থিত শিক্ষাব্যৱস্থাই সামাজিক বিন্যাস অটুট ৰাখিব পৰা উপযুক্ত আচাৰ সংহিতাৰ সংজ্ঞা দাঙি ধৰিব পাৰিব বুলি ভবা হৈছিল।
- সৰু ল'ৰা-ছোৱালীক নৈতিক আচাৰ সংহিতা শিকোৱাত ৰাজহুৱা বিদ্যালয়বোৰে সামাজিকীকৰণ প্ৰক্ৰিয়াৰ প্ৰতিভূ হিচাপে কাম কৰে।
- উঠি অহা প্ৰজন্মৰ আচৰণ শৃঙ্খলাৱদ্ধ কৰাৰ নৈতিক কৰ্তৃত্বৰ ভূমিকা শিক্ষকসকলে পালন কৰে।
- শিশুক নীতি-নিয়মৰ বৈশিষ্ট্য বুজাত সহায় কৰি সিহঁতৰ আচাৰ-আচৰণ শৃঙ্খলাৱদ্ধ কৰাৰ লক্ষ্যত উপনীত হ'ব পৰা যায়।
- শিক্ষা ব্যৱস্থাই ল'ৰা-ছোৱালীক নীতি-নিয়ম ভাল পাবলৈ শিকোৱা আৰু সিহঁতৰ কৰ্তব্যবোধ বিকশাই তোলা উচিত।
- নীতি-নিয়মবোৰক জীৱনৰ অঙ্গত পৰিণত কৰি লোৱা ব্যক্তিয়ে ভৱিষ্যতে নিজকে সু-নাগৰিক ৰূপে গঢ়ি তুলিব পাৰে।

৬.৬ অধিক জানিবলৈ

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1) Abrahim, Francis and Morgan, John Henry (2009); *Sociological Thought*; New Delhi: Macmillan Press ltd.
2) Durkheim, Emile (1956); *Education and Sociology*; New York: The Free Press.
3) Durkheim, Emile (1961); *Moral Education: A study in Theory and Application of Sociology of Education;* New York: The Free Press.

৬.৭ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ আত্মকেন্দ্রিক আত্মহত্যা, পৰহিতৈষী আত্মহত্যা, নীতিহীন আত্মহত্যা।

২নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) নীতি-নিয়মহীনতাৰ খ) পৰহিতৈষী

গ) প্রটেষ্টাণ্ট

৩নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) সমাজৰ সংস্কৃতিৰ সৈতে সামাজিকীকৰণ

খ) শৈশৱ কাল

গ) দায়িত্ববোধ

৬.৮ আৰ্হি প্রশ্ন

ক) বস্তুধর্মী প্রশ্ন ঃ

প্রশ্ন ১ ঃ কোন চনত ইমাইল দুৰখেইমে লিখা আত্মহত্যা বিষয়ক কিতাপখন প্রকাশিত হৈছিল?

প্রশ্ন ২ ঃ নৈতিকতা কি?

খ) চমু প্রশ্ন ঃ (১৫০টা শব্দৰ ভিতৰত প্রতিটো প্রশ্নৰ উত্তৰ দিয়ক)

প্রশ্ন ১ ঃ নীতিহীন আত্মহত্যা বুলিলে কি বুজে?

প্রশ্ন ২ ঃ পৰপোকাৰজনিত আত্মহত্যা কি?

গ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন ঃ (৩০০-৫০০টা শব্দৰ ভিতৰত প্রতিটো প্রশ্নৰ উত্তৰ দিয়ক)

প্রশ্ন ১ ঃ আত্মহত্যা বুলিলে কি বুজে? আত্মহত্যা কি কি প্রকাৰৰ হ'ব পাৰে?

প্রশ্ন ২ ঃ শিক্ষাক কিয় এক সামাজিক সত্যতা বুলি গণ্য কৰা হয়? সমাজত শিক্ষাৰ কার্য্য কি?

*** ***** ***